

Emne nr. 9.

Fra Jørgen Karlsen, Hov i Søndre Land, Opland fylke.

Emne: Lauving.

Lauving var ei regelmessig onn for 50-60 aar sia i bygda. Sia har denne onna minke mer og mere hos folk flest, men lauvinga foregaar framleis her og der paa plasse^{ne}, mindre bruk og gardar. Lauvinga maatte gaa for seg mellom slaattonna og skuronna, helst i september, for da var lauvet best, noe surt i smaken.

Det var helst lauv av osp (utmerket hestefor), bjørk, older og selje som man tok vare paa. Olderlauvet vart avkvista, hakka og salta litt i laaven. Bjørka vart gjerne rispa, men store tre vart gainna, og dette maatte gjøres saa omhyggelig som en gartner steller med frukttrea, skulle lauvbusker skyte fram paa ny.

Ennå kan en se store, gamle bjørkekaller som en gang har vart gainna, kanskje for 50 - 60 aar sia.-

Til lauving brukte man før i tia heimegjort^e lauvkniver, ikke ulik de typene som man kan kjøpe i butikkene i dag. Og for aa böy^e greiner med hadde man ei kluft av tre paa ei stong. Den er framleis heimegjort. - /

1. Ja, delvis løyves det enna, og lauvet er ansett for aa være et særst godt før til alle husdyr, men det blir for det meste sauen som faar det, ett kjerv til 4-5 sauer, 3 ganger om dagen. Til hver ku brukes ett kjerv i maalet.
2. Man sankt før i tia all slags lauv" av rogn, osp, older, selje og bjørk. Andre treslag har man^{ja} ikke her til aa ta lauv av, og lauvinga gikk for seg i september som nevnt.
3. Man brukte en vanleg lauvkniv og ei lang kluft til aa böye tregreiner med. Rispelauvet vart samla opp i meis-

2

korger som var gjorte av klöyvd selje-eller björlekvisster.

4. En mann var med for aa hogge tree, enten de stod i enga eller ute i villskogen, og kvinner og større barn var med og rispa lauvet av. Til det hadde man votter paa hendene. Var det ei stor björk, klauv man opp og saga eller hogde skjönsmessig ned de største greinene. Det kalte man aa gainne tree, og slike gainna tre kan en ofte se staa der enslige paa engene hvor ku eller hest gaar paa beite. Men de fleste av disse tree er naa tid etter annen blitt nedsaga og hogd opp til brensel. Det gainnes ikke björk naa lenger, bare hogges yngre greiner hvor lauvet samles i kjerver, bundet sammen med björkeris. Gainna tre vart ansett särs verdifulle. Man beskar dem forsiktig hver gang, saa de fikk vokse fram igjen om faa aar og lauves paa ny.

5. Lauvet vart kjört eller baaret heim og törka paa bakken som en törka höy i sol og vind. Man har aldri brukt aa hesje det, ~~xxxx~~ men det var vanleg at man staure kjervene paa samme maate som korn paa steder hvor ikke husdyra maatte komme under törkinga. "Skarpt lauv" var godt törka, men det maatte ikke komme regn paa det. Man bar det inn paa laaven og snudde i det hvis det var kommet i hus i noe raa tilstand. Ellers la man lauvet i lag langs veggene i laaven og strödde salt paa. Mangel^{la} det under tröskegolvet ^u"undlaaven" og lot det ligge der til seinere bruk. Enkelte har hatt särskilte hus for lauvet, eller särskilt avdelte rom i laaven. Kjervene vart lagt med toppen mot midten. Aa sette lauv i stakk er ukjent. Man pleide alltid telle kjervene, og en voksen kar bar gjerne ti kjerver fra skogen, mens ei kvinne bar ⁵ti. Paa gardene kjörte de kjervene heim paa en hjulslae, i tidligere tid paa meieslae.

Dugnad er merkelig nok en arbeidsform som synes være ukjent her i bygda fra gammel tid, og det har vel sin grunn i at her bare har vært husmenn og bønder i bygdesamfunnet, og bøndene hadde rikelig arbeidshjelp hos seg paa gardene.

9. Det beste lauvet var ospens. Det gav man gjerne til hestene, men ogsaa olderlauv reknes være kraftig lauv naar man hakka det sammen med kvist og salta det. Til hakking bruktes bare enten lauvkniven eller øksa.

10. Lauv til grisefor har neppe blitt brukt her.

11. Felleslauving er ukjent, men derimot kunne man faa leigd en lauvteig mot aa renske eller pynte pent opp etter seg. Kvisten vart lagt i dunger eller kas, og veden vart avpynta og lagt i hauger som eieren av skogen seinere kom for aa hente heim. Noen sars leie betalte man visst ikke for lauvinga.

13. Arbeidet ^e paa lauvinga var delt mellom menn som felte, og kvinner og barn som rispa eller laga kjerver. Kvisten har ikke blitt brukt her. Men paa Helgeland hvor man ikke brukte ^a lauve, der hogg man ner bjørk og røgn, kjørte det heim og lot buskapen om vinteren sleppe ut for aa beite. Som smaagutt har jeg ogsaa vært med aa hogge "brott" av risveden. Kua fikk ^m vande ^l eth heilt fange av slikt brott i baasen sin. Det var et nødfor som man kun greip til naar andre utveger var stengte. -

B. 1. Lauv som vart raka opp av bakken i skogen eller paa beitet, vart kalla "raskelauv". Det bruktes en vanleg rive til aa raske det i hop med. Sia vart det lagt i meiskeger og baaret sammen for saa aa bli kjört heim paa en slae. Det var helst menn som kjørte. Snøreskker har ^{oppa} blitt brukt til aa samle lauvet i. Det vart som sagt raka sammen med ei rive. Heime la man raske-

0855

lavet i dynger for seg sjøl i laaven eller i et sær-
 skilt rom i uthuset hvis man hadde dette. Lavet som
 vart raka sammen, var jo av en ringere kvalitet enn
 det som var ripsa eller lagt i kjerver, og derfor vart
 det ansett som "vornyll" og fikk tilsatt mjøl naar dyra
 skulle ha det. Det var et nøddor som har gått av bruk
 for 30-40 år sia. -

Lauvinga drives nas i liten maalestokk. I daarlige
 høysar som t.d. i fjor var det nok ikke saa faa som
 samla kjervelauv av osp, bjørk, og rogn, men ikke av
 older. Dette foret vart helst gitt til sauene.
 Men i gammal tid vart lauvsamla like omhyggelig som
 høyet i slattonna, og det gav et godt tilskott til
 den formengde man ellers hadde i laaven. -

J.K.

2230
 NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
 adr. NORSK FOLKEMUSEUM
 BYGDØY

Emne nr. 9.

L A U V I N G .

Vi fortsetter emnet om førsanking med lauving og ønsker å få vite hvordan lauvingen 1) foregår i bygda i dag, 2) om det er skjedd noen forandring i manns minne, 3) eller om det er tradisjon om en slik forandring. 4) Det er viktig å få vite hvordan det var i den eldste tid en kan berette om (opplys fra hvilken tid, fars, farfars, eller nøyaktig fiksert). Dersom en husker noe viktig vi ikke har spurt om, ber vi om å få det meddelt likevel.

Det er ønskelig å få riss eller fotografi av redskaper, dessuten navn på redskapet og deler av det, navn på arbeidet og tilhørende gjerningsord. Disse ordene bør skrives så nær opp til talemålet som råd er.

A. Lauv som ripet av trærne.

1. Lauver en enda i Deres bygd? Reknes lauvet for alminnelig ervisst før, eller som hjelpefør i uår? Lauvet en under siste verdenskrig? Dersom en ikke lenger lauver, når sluttet en med det?

2. Når drar en ut for å lauve (rispe, kjerne), i håballen, ved St. Hans, etter slått, ved barsok, om høsten, etter Mikkelmesse? Hva slag lauv (ask, osp, raun, bjørk, or) sanket en, og hva navn har arbeidet (lauving, logging)?

3. Hvilket redskap blir nytt (lauvkniv, hakkekniv, snidil, lauvsigd, gammel lja, ljabrott)? Har en noe redskap til å bøye ned kvistene med? Blir askelauv (askebrot) og eikelauv, hvor det fins, rispet med hand? Blir lauv av noen andre trær rispet med hand? Hadde en da noe til å beskytte handa med? *Ja.*

4. Tar en lauv av trær som blir hogd ned, eller av rotfaste trær? Fins kylletrær (askekaller, almstuv, enkelte bjørk) som en stadig tar lauv av eller kvister i innmarka? *Ja.* Hvor gamle er trærne når en begynner å kyller dem og hvor høge (mannshogd) er de? Hvor ofte kan en kyller samme tre (hvert fjerde, hvert syvende år)? Hva kaller en det å kyller for (styva, ganne, pila, kylla)? Bruker en å rispe lauv av trærne i de år en ikke kyller dem? Blir det særlig tatt vare på kylletrær (inngjerdet)? Blir slike trær ansett for å ha stor verdi? *Ja.*

5. Hva har en lauvet i (rispeteiner, lauvteiner)? Blir lauvet tørket på bakken (bakkelauv), eller blir det laget kjerver og satt på hesjer (lauvhesje, lauvhelle, kuva)? Blir slike hesjer laget spesielt for lauv? Kan De tegne eller beskrive dem? Blir kjervene tatt inn når det kommer regn? Blir lauvkjervene satt på staurer som kornband, men så høgt over marka at ikke husdyra kan komme til, eller hengt på stenger mellom trær? Henger en kjerver opp i trær? Skal lauvet tørkes i skygge og ikke i vind eller sol for ikke å bli "skart", "skarpt", "skjedne"? Blir det laget lauvstakk, og er den slik som en høystakk? (Enstang i midten, et underlag av ris?). Blir kjervene lagt med toppen mot midten? Hva legger en oppå som hette (krage), hadde en noe *berkant* *li.*

utenpå stakken (alogor, omstyng)? Hadde en til sist torv oppå stakken (skruv)? Hvor mange kjerver hadde en i en lauvstakk (omtrent 200)? Hvordan talte en kjervene (med blokker, tallkjerv, lauvstikke, talstokk)? Rekner en i tju og lauvhundre (6 tju)? Blir askelauv i visse tilfelle plukket (henta), raket sammen med håen og hesjet? Er det kjent at en lauvet på bakken, tok det inn halvtørket og presset det sammen slik at det gjærte (surlauv)?

6. Hvordan blir kjervene fraktet heim, på vinterføre i likhet med høyet, eller blir de fraktet heim straks etter de er tørre? Blir de båret i bæretau eller liknende, hvor store er da byrdene (mannebyrd, kvinnebyrd)? Eller blir de kjørt heim eller ført i båt? Har en dugnad på lauv fra lauvteigen i Deres bygd (lauvdugnad, stakkedugnad)?

7. Blir det tatt lauv både i innmarka og i utmarka? Hvordan er arbeidet delt mellom karer og kvinner?

8. Hvordan blir lauvet oppbevart heime? Legger en tørre lauvkjerver under høyet eller legger en det friskt oppå høyet eller langs veggene i løa når det er dogglaust? Hvilke dyr får lauv, hvor mye om gangen? Får de flere ganger om dagen? Hvor mange kjerver rekner en for hvert dyr?

9. Hva slag lauv rekner en for riktig godt fôr?

10. Blir det rispet almelaug (til grisen) le ilighetsvis, hva sanker en det i?

11. Fins det felleslauving (samlauving) i Deres bygd? Drar eierne til en lauvteig i fellesskap på lauving? Hvor ofte (hvert år, hvert 5. år)? Hvor lenge står arbeidet på (en dag)? Kan en overlate sin andel i lauvteigen til andre, d.v.s. lauver en på lut og hvor meget får eieren for det? Kan en selge sin andel i lauvteigen? Kan en leie lauvteig?

12. Hvordan deltes da lauvet?

13. Hvordan var arbeidet delt? Var det f.eks. slik at en mann felte, en annen kvistet og to kvinner la i bunter og bandt? Var barn med på dette arbeid?

14. Brukte en også å kyller ask og bjørk på lauvteigen?

15. Fraktet en heim kjervene i fellesskap?

B. Lauv som rakes sammen på bakken.

1. Hva kaller en slikt lauv for (rakelaug, lausalauv, sope-lauv, raskelaug, røslauv)?

2. Hva slag lauv raker en sammen?

3. Hva slag redskap søper en lauvet sammen med, tar en det også med hendene?

4. Hvordan blir det fraktet heim (i sekker, snøresekker, rodder, stakker som er bundet sammen)?

5. Var det mest kvinner og barn som gjorde dette arbeid?

6. Hvordan blir lauvet oppbevart heime?

7. Hvordan fikk dyra lauvet, blandet med annet fôr, med sørpe eller drank? Hvilke dyr fikk de ulike sorter av lauv?

8. Blir noe slags rakelaug ansett for godt fôr? Hva slags?

9. Er rakelaug nødfôr? Ble det brukt under siste verdenskrig? Dersom det ikke lenger er brukt, når sluttet en med det?